

KLIENTELISMUS A PRESSTITUCE V PODKARPATORUSKÉ ENERGETICE MEZI VÁLKAMI

David HUBENÝ

Abstract: *Clientelism and „pressitution“ in the Subcarpathian Ruthenian energy sector between the wars.* The beneficial idea of electrification and thus the facilitation of daily life for both rural and urban populations, ensuring livelihood through the reduction of physical labor necessitated significant investments in production facilities and distribution networks. This, in turn, sparked interest in participating in this lucrative endeavor, which promised both influence and profit. It soon became evident that electricity companies and public administration engaged in mutual exploitation, while companies also courted the favor of the press through commissioned laudatory articles and advertisements essential for newspapers and profitable for businesses. The Subcarpathian Ruthenian Electric Company was no exception. Through its ties with the Prague-based engineering giant Českomoravská-Kolben-Daněk, it employed these practices with natural ease, securing the support of local politicians and even members of the National Assembly. Thus supported, the company not only facilitated the economic gains of Českomoravská-Kolben-Daněk and the Subcarpathian Ruthenian Electric Company but also contributed to the electrification of the entire Subcarpathian Ruthenia.

Keywords: Clientelism. Media. Subcarpathian Ruthenia. Energy sector. Politics.

Úvod a rozbor pramenů a literatury

Význam energií vede k tomu, že příslušné společnosti nezdědka úspěšně ovlivňují či přímo řídí rozhodování vlád, státních i samosprávných úřadů a na energiích nebo jinak závislých firem. Všeoužitečné elektrárny, mezi něž se řadila firma Podkarpatoruské elektrárny (dále PRE), nebyly výjimkou a cíleně a soustavně využívaly svoje personální propojení na státní správu a samosprávu a vůbec kontakty na veřejnou správu k prosazování svých zájmů vůči menším nevšeoužitečným (čistě soukromým) elektrárnám, což v praxi znamenalo pro všeoužitečné elektrárny přímou podporu od zemských úřadů a zemských zastupitelstev a výborů. Nevšeoužitečné podniky tak mohly jen poukazovat na tuto propojenost a iluzorní nestrannost veřejné správy, když zástupci Ministerstva veřejných prací, zemských úřadů, zastupitelstev a výborů byli členy vedení všeoužitečných elektráren, za pomoci různých memorand (vlastních nebo místních menšinových samospráv), popř. interpelací spřátelených politických stran v parlamentě, neboť mnohé nevšeoužitečné elektrárny měly ještě z éry před rokem 1918 maďarské či německé vedení a v systematické elektrifikaci viděly jen čechizaci související s dalšími obdobnými kroky, např. pozemkovou¹ re-

1 HALLON, Ľudovít. Štátne zásahy do vývoja energetiky na Slovensku v rokoch 1918 – 1938. In *Historický časopis*, roč. 44, 1996, č. 3, s. 435-439; SABOL, Miroslav. Kapitálové

formou.² Celopodkarpatorský energetický hegemon PRE, který v roce 1930 ovládal 80,4 % podkarpatorského trhu,³ nebyl výjimkou.

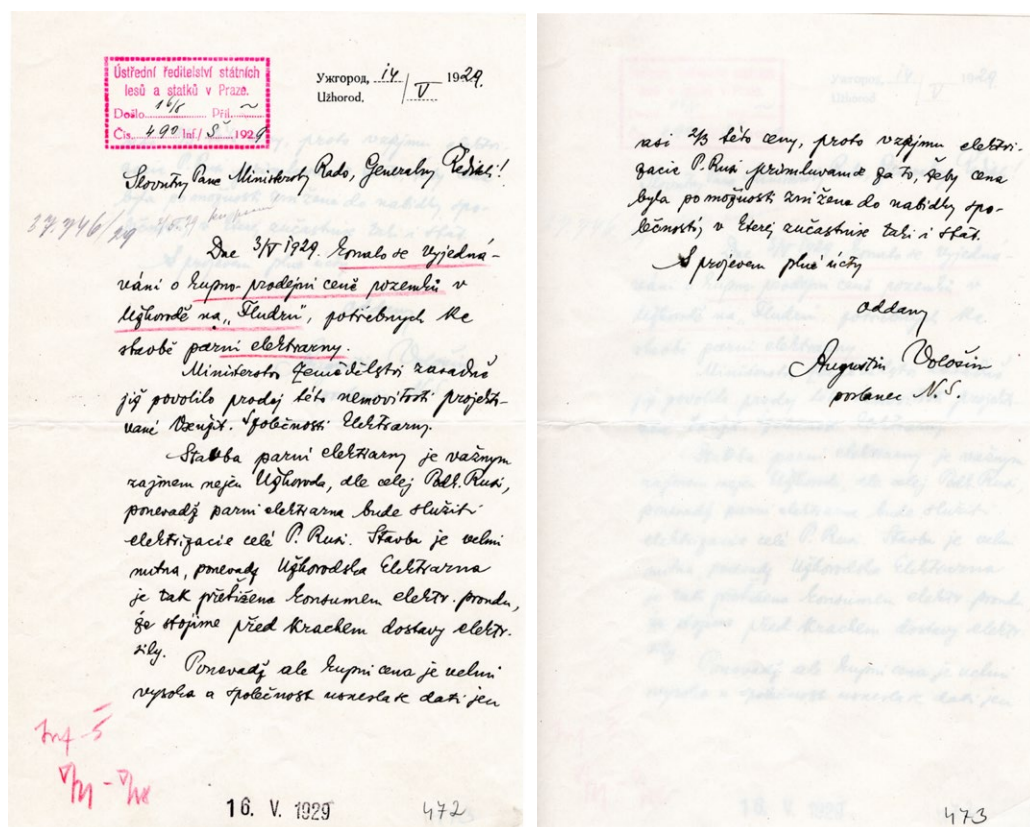
Dějiny podkarpatorské energetiky jsou na počátku svého zpracování,⁴ ale díky poměrně dobře uchovaným materiálům firmy PRE, které jsou uloženy ve stejnojmenném archivním fondu ve Státním oblastním archivu v Praze a jeho obdobě v podobě fondu 75 ve Státním archivu Zakarpatské oblasti, se při výzkumu podařilo odhalit množství klientelistických vazeb na politiky, ale také dokladů o prodejnosti médií toužících po tučných zakázkách na reklamu. Vedle toho byly v Národním archivu využity materiály resortního Ministerstva veřejných prací, jakož i dalších archivních souborů. Ostatní archivní fondy a archivy byly využity jen doplňkově.

Prosazování zájmů za pomoci politiků a novinářů

Energetický gigant PRE ošetřoval své zájmy na mnoha úrovních, přičemž k tomu zhusta využíval členy správní rady – na prvním místě personální substrát Národního shromáždění (dále NS). V tomto případě však společnost jen navázala na praxi své předchůdkyně, firmy Užhorodské elektrárské, která se snažila použít poslance Augustina Vološina k zabránění vzniku všeužitečného podniku PRE. Vološin se na Ministerstvu veřejných prací účastnil schůze vedené předsedou Užhorodské elektrárské Fedorem Houdkem s cílem přimět státní správu, aby upustila od plánu na vznik podkarpatorského všeužitečného elektrárského podniku a elektrifikaci celé země ponechala v rukách soukromé společnosti Užhorodská elektrárská.⁵ Ačkoliv tedy Vološin zprvu vystupoval proti PRE, ty jej převzaly do správní rady a brzy poslance využily k tomu, aby dopisem ze 14. května 1929 na Ústřední ředitelství státních lesů a statků loboval ve prospěch společnosti PRE za co nejlev-

zmeny a národnostné turbulencie v celoplošnej elektrifikácii Slovenska v 20. rokoch 20. storočia. In *Česko-slovenská historická ročenka*, 2011, s. 245-248.

- 2 Ovšem národnostní aspekt nebyl univerzální a např. na Žitném ostrově poskytly maďarské obce mimořádně vstřícnou pomoc Jihoslovenským elektrárnám, zatímco v některých slovenských obcích se při elektrifikaci a výstavbě vedení zaměstnanci elektráren neobešli bez ochrany četnictva. HALLON, Ľudovít. Štátne zásahy do vývoja energetiky na Slovensku v rokoch 1918 – 1938. In *Historický časopis*, roč. 44, 1996, č. 3, s. 441; SABOL, Miroslav. Kapitálové zmeny a národnostné turbulencie v celoplošnej elektrifikácii Slovenska v 20. rokoch 20. storočia. In *Česko-slovenská historická ročenka*, 2011, s. 248-249.
- 3 KABELÍK, Václav. Statistické šetření o elektrisaci obcí. In *Zprávy veřejné služby technické XIV.*, 1932, č. 5, s. 143.
- 4 K podkarpatorské energetice viz ŽADANSKÝ, Juraj. *Hospodársky a sociálny vývoj Podkarpatskej Rusi 1919 – 1939*. Bratislava: Združenie inteligencie Rusínov Slovenska, 2022, s. 105-107; HUBENÝ, David. Užhorodská elektrárská akciová spoločnosť a jej pôsobenie na Podkarpatskej Rusi a východnom Slovensku. In *Dejiny – internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove – č. 1/2023*, s. 43-62. <http://dejiny.unipo.sk/PDF/2023/03_1_2023.pdf> a HUBENÝ, David. Kroky veřejné správy k vytlačení Užhorodské elektrárské z podkarpatorské energetiky ve druhé polovině dvacátých let 20. století. In *Dejiny – internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove – č. 1/2024*, s. 43-54. <http://dejiny.unipo.sk/PDF/2024/03_1_2024.pdf>.
- 5 Národní archiv, fond Ministerstvo veřejných prací (NA, fond MVP), kart. 1018, sign. 205d.

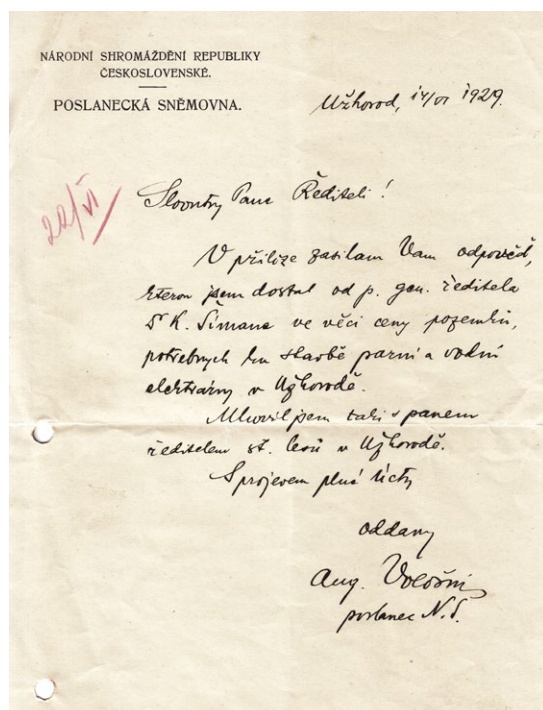
Obr. 1: Dopis Augustina Vološina pro Ústřední ředitelství státních lesů a statků ohledně co nejlevnějšího odprodeje pozemků nutných pro připravovanou parní elektrárnu v Užhorodě. NA, fond Ústřední ředitelství státních lesů a statků, kart. 7, čj. 490/1929.

nější odprodej pozemků pro připravovanou novou užhorodskou parní elektrárnu s odkazem na hrozící brzký nedostatek elektřiny ve městě, ale i celkovou potřebu elektrifikace Podkarpatské Rusi. Ústřední ředitelství státních lesů a statků mu však mohlo jen sdělit, že obecnou cenu pozemku bez dalších přidáných hodnot určí užhorodské „ředitelství státních lesů a statků v dohodě s hlavním finančním ředitelstvím v Užhorodě“.⁶ Vološin následně poslušně informoval o svých výkonech vedení firmy Českomoravská-Kolben-Daněk (dále ČKD) dopisem ze 14. června 1929, které jeho snahu ocenilo pochvalou.⁷

S ohledem na celkový význam Augustina Vološina v národnostním, kulturním a politickém prostředí Podkarpatské Rusi si jej společnost ponechala ve správné radě i poté, co ztratil poslanecký mandát. Pozice „firemního“ poslance, resp. lobbisty, však neoslábla. Ujal se jí Josef Zajíc, který měl vedle poslaneckého mandátu ještě status tajemníka agrární strany v Užhorodě a vůbec byl univerzálním před-

6 NA, fond Ústřední ředitelství státních lesů a statků, kart. 7, čj. 490/1929.

7 Státní oblastní archiv v Praze, fond Podkarpatoruské elektrárny (SOA Praha, fond PRE), kart. 12, inv. č. 170.

Obr. 2: Dopis Augustina Vološina pro Podkarpatoruské elektrárny/Českomoravskou Kolben-Daněk o jeho intervenci u Ústředního ředitelství státních lesů a statků ve věci prodeje pozemku pro novou parní elektrárnu v Užhorodě. SOA Praha, fond Podkarpatoruské elektrárny, kart. 12, inv. č. 170.

sedou mnoha organizací: Zemského melioračního svazu pro Podkarpatskou Rus, Svazu pěstitelů tabáku, Obchodní jednoty hospodářských družstev a Svazu viničních obcí,⁸ Odbočky svazu statkářů a nájemců na Podkarpatské Rusi a těž společnosti Keramos. Kromě toho byl členem správní rady a výkonného výboru PRE a tuto firmu reprezentoval i ve výkonném výboru Východoslovenských elektráren (dále VSE), dále působil jako člen zemského výboru, ale činil se také novinářsky a kulturně v oblasti propagace družstevnictví.⁹ O hloubce spolupráce s PRE svědčí dopis poslance Josefa Zajíce z 9. ledna 1933 adresovaný dalšímu členovi správní rady a výkonného výboru PRE Marko Trepetovi,¹⁰ jinak zaměstnanci koncernu ČKD vlastní- címu většinu akcií PRE:

„Dovoluji si Vás uctivě prositi, abyste laskavě připravil požadavky Podkarpatské Rusi, pokud se týká se elektrisace, o kterých by mělo býti mluveno v parlamentě.

Promiňte, že Vás tímto obtěžuji, nemám však po ruce potřebný materiál a mimo to nedostává se mi ani času. Víím, že i Vy máte velmi málo času, poněvadž však věci tyto perfektně ovládáte, nedá Vám to tolik práce, co mně.“¹¹

Navíc to nebyla ojedinělá Zajícova žádost o podklady pro žádané dotazy v parlamentě...¹² Využívání však bylo obapolné. Přistoupení ČKD/PRE do užhorodské firmy Keramos, vzniklé na popud českých a rusínských úředníků, bylo ostatně motivováno tím, že finanční referent Zemského úřadu v Užhorodě se dohodl s poslancem Josefem Zajícem, že v případě přistoupení ČKD/PRE do společnosti Keramos bude z referentovy strany následovat „bezodkladné vyřízení zemské záruky pro dílčí

8 Reprezentačný lexikon Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Bratislava : Vydavateľstvo Reprezentačného lexikona Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Academia, 1936, s. 365.

9 Archiv Poslanecké sněmovny, Osobní složka Josefa Zajíce.

10 K této postavě viz HUBENÝ, David. Ukrajinec Marko Trepet se zasloužil o elektrifikaci Podkarpatska. In *Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi*, č. 4/2023, s. 8. <https://www.podkarpatskarus.cz/attach/pr_1_2024.pdf>.

11 SOA Praha, fond PRE, kart. 10, inv. č. 155.

12 SOA Praha, fond PRE, kart. 6, inv. č. 65.

dlužní úpisy PRE“ v hodnotě 30 000 000 korun a rovněž přispěje k uspíšení přistupování okresů do PRE s akciovým kapitálem 3 000 000 korun. S ohledem na vnitřní třenice na Zemském úřadě v Užhorodě však namísto PRE vstoupila do podniku Keramos samotná ČKD, která však do správních orgánů stejně dosadila zástupce PRE.¹³

Nepřekvapí, že dokud PRE měly podíl na zásobování východního Slovenska, tak přirozeně spolupracovaly s VSE na předcházení si některých význačných konzumentů, tudíž 3. února 1931 PRE informovaly VSE, že „*ve snaže vyjítí Vám co nejvíce vstříc, jsme ochotni, účtovat Vám elektrickou energii, odebranou panem poslancem Sopkou¹⁴ v Trebišově [...] a to výjimečně bez ohledu na to, zda energie bude spotřebována pro účely světelné neb motorický pohon*“.¹⁵ Po dohodě ředitelů obou společností byly účty za poslance posílány přímo VSE.¹⁶

V NS však PRE necílily jen na zákonodárce, nýbrž i na zaměstnance, jak dokládá žádost Marka Trepeta obsažená v dopise pro ředitele PRE Jana Merfaita¹⁷ z 13. února 1934:

„*Již jsem se mnohokrát chystal Vás požádati, abyste při rozdělování sporných záležitostí vzal zřetel na JUDra Zoltána Grossmanna, advokáta v Užhorodě, Kozinciho ul. č. 7, telefon 357.*

Jeho bratr, pan Hynek Grossmann jest parlamentním stenografem a redaktorem a vždy nám byl ve věcech PRE nápomocen.

Bylo by dobře, kdybyste tak mohl učinit již vbrzku, neboť tento pán své žádosti již mnohokrát opakoval a jelikož také plně zasluguje uznání, přislíbil jsem mu svoji přímluvu u Vás. Děkuji Vám již nyní za kladné vyřízení žádosti.“¹⁸

Žel, přesnou reakci Jana Merfaita na tuto žádost/příkaz neznáme, ale můžeme se domnívat, že byla zohledněna a vyplněna, i když firemním advokátem byl v Užhorodě sídlící Josef Szabó. Grossman neměl žádné potíže kvůli spolupráci s PRE a jeho prověrka ze strany bezpečnostních složek se týkala ohledně údajného napojení na jednu tajnou organizaci pracující pro Maďarsko, ale šetření skončilo s negativním výsledkem.¹⁹

K osvědčeným a loajálním přímluvcům za zájmy PRE/ČKD patřil užhorodský starosta a posléze guvernéř Podkarpatské Rusi Konstantin Hrabar, kterého již v guvernéřské pozici např. v květnu 1937 po Praze vozil šofér a vůz zapůjčený firmou ČKD.²⁰ O tom, jak moc si ČKD/PRE cenila toho politika svědčí zřízení elektrické pří-

13 SOA Praha, fond ČKD, kart. 42, inv. č. 142.

14 V originále psáno proloženě.

15 Státní archiv Zakarpatské oblasti (DAZO), f. 75, opis 2, d. 43, fol. 4.

16 DAZO, f. 75, opis 2, d. 43, fol. 7.

17 K této postavě viz HUBENÝ, David. Ředitel Podkarpatorských elektráren Ing. Jan Merfait. In *Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi*, 2023, č. 3, s. 10. <https://www.podkarpatskorus.cz/attach/pr_3_2023.pdf>.

18 SOA Praha, fond PRE, kart. 8, inv. č. 119.

19 NA, fond Policejní ředitelství Praha II. – Zpravodajská ústředna při Policejním ředitelství Praha, sign. 200-381-23, nefol.

20 SOA Praha, fond PRE, kart. 8, inv. č. 119.

Obr. 3: Hynek Grossman (nar. 18. srpna 1898) na průkazové fotografii z roku 1929. NA, fond Policejní ředitelství Praha II. – všeobecná spisovna, kart. 6098, sign. G 952/8, manipulační období 1931 – 1940.

pojky do jeho letního sídla v Čertézi za 50 000 korun na náklady PRE při příležitosti plánované návštěvy prezidenta republiky.²¹

Ještě firma Užhorodská elektrářská, ale již ovládnutá ČKD těsně před přeměnou na PRE, si vytvářela přehledy složení městských volených orgánů a politickou příslušnost jednotlivých členů těchto sborů.²² PRE pak nadále bedlivě sledovaly situaci ve městech, v nichž měli pronajaté elektrárny a to, jak vypadá situace na místní politické scéně a jak by se mohla vyvinout v důsledku obecních voleb. Například v roce 1932 bylo navrhováno berehovským zástupcem podniku, aby PRE snížila dodavatelské ceny, čímž by odpadla předvolební agitace prakticky jednotně namířená proti PRE, protože zatímni příznivci odpůrci podniku se shodovali na tom, že s ohledem na hospodářskou situaci musí dojít ke snížení cen. V zájmu uklidnění situace a zajištění budoucích zisků místní zástupce PRE dále doporučoval vhodné ukončení některých pohledávkových sporů.²³ Na podzim 1933 bylo v rámci interní korespondence mezi PRE a ČKD napsáno, že sevlušský „notář Křištofory [!] pracuje 100 % pro nás“, zatímco o Karlovi Rybovi z užhorodského

zemského úřadu bylo napsáno: „Prosím uctivě, aby – označený pán, takto člen správní rady PRE byl požádán, aby nám nedělal potíže. Snad by vhodně na něho mohl působiti pan ředitel Dr. Říha“²⁴ z ČKD a zároveň předseda správní rady PRE.

Tyto klientelistické vazby ostatně neměřily jen do politiky, nýbrž i do oblasti obchodu. Již zmíněná zpráva o spokojenosti s loajalitou Jana Kristoforiho a vybídkou k napomenutí Karla Ryby pokračovala potvrzením kartelizace zakázek: „Pan vrchní rada Prášil se s tím uspokojí, když Škodovy závody obdrží Chust a naše firma Sevljuš“ [!].²⁵ ČKD/PRE ostatně pozorovaly v rámci soupeření gigantů snahu Škodovky vykoupit v Užhorodě staré stejnosměrné motory za cenu 30 % nových stejnosměrných motorů s podmínkou, že bude koupen motor třífázový s tím, že v Užhorodě si zřídí sklad nových třífázových motorů, aby mohla ihned dodávat. Záměr vycházel z předpokladu, že zájemci o stejnosměrné motory budou kupovat staré stroje. ČKD proto po PRE požadovala přehled majitelů stejnosměrných motorů třífázových, které bude potřeba dodat a zároveň pomoci při jejich dodávkách.²⁶

ČKD se dále nerozpakovala využít dobré uvedení ředitele PRE Jana Merfajta do užhorodské smetánky a požádala jej dopisem z 22. ledna 1934, aby podpořil u pri-

21 NA, fond MVP, kart. 1095, sign. 209b; SOA Praha, fond PRE, kart. 5, inv. č. 56.

22 SOA Praha, fond PRE, kart. 1, inv. č. 16.

23 SOA Praha, fond PRE, kart. 2, inv. č. 29.

24 SOA Praha, fond PRE, kart. 8, inv. č. 122.

25 SOA Praha, fond PRE, kart. 8, inv. č. 122.

26 SOA Praha, fond PRE, kart. 8, inv. č. 122.

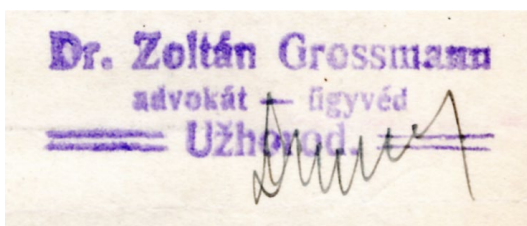
máre užhorodské nemocnice a členů městské rady objednání rentgenu od Společnosti pro obchod röntgenovými a elektroléčebnými potřebami, neboť ředitel společnosti se zasloužil o to, že ČKD obdržela od jeho firmy objednávku na výrobu dílů pro rentgeny.²⁷ Společnost PRE se na těchto zákulisních dohodách podílela nejen v roli poslušného vykonavatele, ale některé věci sama iniciovala, např. požádala v létě 1934 ČKD, aby si promluvila s Továrnou na elektrická počítadla ve Vysočanech, s jejichž výrobky a cenou byly PRE vysoce spokojené, ale vyskytl se protivný požadavek výrobce na zaplacení úroků z prodlení. PRE upozornily výrobce, že za takovýchto podmínek nebudou moci u něj nadále objednávat, ale i tak výrobce na tomto poplatku trval. Ředitel výrobce měl být upozorněn, že brzy budou PRE poptávat 800 elektroměrů pro Mukačevo, přičemž v případě odepsání úroků by byla továrna rovnou pověřena touto zakázkou.²⁸

Již zmíněný ředitel PRE Jan Merfait se z pozice místopředsedy Průmyslového odboru Národohospodářského sboru pro zemi Podkarpatoruskou v Užhorodě zasadil, že se ve výroční zprávě sboru mimo jiné poukazovalo na nutnost zajistit levné energie k zajištění konkurenceschopnosti podkarpatoruského průmyslu: „V první řadě přichází v úvahu projekt mohutné hydroelektrárny na řece Rice u Nižního Bystrého v okrese volovském. Koryto řeky Riky leží v těchto místech asi o 350 m níže než koryto řeky Terebly, 3 km vzdálené. Dle projektu na řece Tereble by byla vystavěna přehrada a voda z této řeky by byla asi 3 km dlouhým tunelem svedena do řeky Riky, přičemž by vznikl značný spád vodního proudu, jehož by bylo využito v hydrocentrále. Kapacita této elektrárny by však vyžadovala nejen provedení elektrisace celé Podkarpatské Rusi, nýbrž také dodávání proudu na východní Slovensko a po případě i do okolních států, nebo vybudování velkopřůmyslu, například na vzdušný dusík.“²⁹

Výše zmíněné kontakty a předcházení si různých představitelů politického života bylo fruktifikováno jejich četnými intervencemi ve prospěch elektráren, jak dokládá níže uvedená tabulka sestavená z podkladů zaslaných PRE, aby interventům

Obr. 4: Hlavičkový papír advokáta Zoltána Grossmanna z roku 1930. NA, fond Ministerstvo spravodlnosti – nezpracovaná část, složka Klementa Pavlouška.

Obr. 5: Razítko a podpis advokáta Zoltána Grossmanna z roku 1936. NA, fond Ministerstvo spravodlnosti – nezpracovaná část, složka Klementa Pavlouška.

27 SOA Praha, fond ČKD, kart. 19, inv. č. 32.

28 SOA Praha, fond PRE, kart. 8, inv. č. 120.

29 Národohospodářský sbor pro zemi Podkarpatoruskou v Užhorodě. Zpráva o činnosti za správní období 1935 – 1936. Užhorod 1937, s. 48-49.

vyplatily náhrady cestovného (50 korun za jednu návštěvu a poplatky za zvláštní telefonické hovory):³⁰

Intervence ve prospěch PRE za rok 1933				
Navštívená instituce	Celkový počet intervencí	Intervenující osoby		
		Jan Říha (ředitel ČKD)	Josef Zajíc (poslanec)	Marko Trepět (pracovník ČKD)
Zemská banka	7	1	1	7
Hypoteční banka	8	2	2	8
Vinohradská spořitelna	3	1	1	3
Pražská městská spořitelna	2	2	1	2
Pojišťovna Slavia	2	1	2	2
Agrární banka v Praze	3	0	3	3
Ústřední sociální pojišťovna	4	2	2	4
Všeobecný penzijní ústav	2	2	1	2
Ministerstvo veřejných prací	52	4	2	52
Ministerstvo financí	14	3	3	14
Ministerstvo průmyslu, obchodu a živností	2	0	0	2
Ministerstvo vnitra	2	0	0	2
Legiobanka Praha	3	0	0	3
Nevyšší účetní kontrolní úřad	3	0	0	3
Celkem	107	18	18	107
Celková finanční odměna v korunách (50 korun za jednu intervenci)	7150	900	900	5350
Zvláštní telefonní hovory s Užhorodem z Košic a Žiliny v korunách	90			

Sestaveno dle: SOA Praha, fond PRE, kart. 8, inv. č. 121.

V této souvislosti je nutno připustit, že rok 1933 byl pro PRE skutečně krizový a v roce 1934 již bylo navštíveno výrazně méně institucí, ale např. Ministerstvo veřejných prací si v počtu návštěv udržovalo prim, který dokonce navýšilo o další desítku a zájem budilo i Ministerstvo financí s necelou desítkou návštěv. Vedle čtyř finančních ústavů se jednalo i o jednu návštěvu rumunského konzulátu, přičemž v roce 1934 intervenovali jen činovníci ČKD: Jan Říha pětkrát, zatímco Marko Trepět se vyznamenal 83 intervencemi!³¹

Zaměstnání příbuzných a jinak preferovaných osob pak také patřilo ke způsobům, jak uspokojit mocné představitele. Toho velmi využíval užhorodský starosta a posléze podkarpatoruský guvernér Konstantin Hrabar, který během hospodářské krize PRE požadoval zaměstnání Ing. Štefana Adamkoviče, „chráněnce pana starosty K. Hrabára“, jak doslova uvedl zápis z jednání výkonného výboru PRE, do čehož se řediteli elektráren Janovi Merfajtovi vůbec nechtělo, protože společnost zrovna

30 SOA Praha, fond PRE, kart. 8, inv. č. 121.

31 SOA Praha, fond PRE, kart. 8, inv. č. 121.

neměla žádné volné místo, ale bylo prosazeno jeho přijetí při nejbližší možné příležitosti.³² Nutno však uznat, že Adamkovich pak ve společnosti zůstal a působil nejprve ve stavebním a následně v akvizičním oddělení, ba ve věci zaměstnaneckých otázek se stal určitým průkopníkem, neboť na základě jeho žádosti z podzimu 1937 společnost přistoupila na možnost poskytovat zaměstnancům půjčky z Podpůrného fondu zaměstnanců; zapůjčenou částku 8 000 korun následně splácel ve čtvrtletních splátkách spolu s úrokem. Adamkovich půjčku využil k dokončení rodinného domku v ceně 170 000 korun.³³

Konstantin Hrabar však měl blíže ještě k další význačné postavě PRE – Ing. Vasil Hrabar byl jeho synovcem,³⁴ který se však společnosti mimořádně osvědčil během druhé republiky a druhé světové války, ale ještě mezi válkami se o něm pozitivně psalo v tisku, jak se mu dařilo při jednání s obecními představiteli propagovat myšlenku elektrifikace,³⁵ a tedy firmě získávat další klienty.

K dalším nástrojům prosazování zájmů elektráren patřila závislost tisku na inzerci a objednaných člancích, o čemž svědčí obzvláště oslavný článek v místně vlivných *Podkarpatských hlasech*,³⁶ které byly začasť považovány za hláskou troubu Zemského úřadu v Užhorodě:

„PRE čili Podkarpatoruské elektrárny, akciová společnost v Užhorodě, a charakterem všeužitečný, nebo ještě jinak a krátce: „Budiž světlo!“ To všechno totiž znamenají tato tři písmena, která se začínají na Podkarpatské Rusi pomalu vžívat, aniž si zatím svítí na trnitou cestu v podkarpatském temnu.“³⁷

Prodejnost údajných strážných psů demokracie (či jen úplatných sluhů jakéhokoliv režimu) skvěle zvětšil zápis ze schůze správní rady PRE z 12. února 1932, na níž došlo ke zrušení někdejších novinářských paušálů táhnoucích se z éry Užhorodské elektrárnské a místo toho bylo ředitelství zmocněno v časopisech objednávat propagační články, přičemž na částky se mohly těšit hlavně *Podkarpatské hlasy* (4 000 korun), dále *Új Közlöny* a *Keleti Ujság* (oba po 6 000 korun); ostatní periodika již jen na menší částky³⁸ (např. 1 000 korun bylo přiděleno pro berehovský *Beregi Ujság* a tatáž částka pro mukačevské listy *Az Öslakó* a *Közélet*). Tisk byl o tomto rozhodnutí informován s tím, že redakcím budou dle potřeby posílány texty, které mají být otištěny a které budou honorovány ve výši zrušeného paušálu. Společnost nemínila proplácet neobjednané články.³⁹ Mediální příprava se využívala např. v souvislosti s blížícími se valnými hromadami. Jeden takový článek o elektrifikaci připravil Jan Merfait pro *Lidové noviny* v listopadu 1934, jehož znění si nechal přímo schválit

32 SOA Praha, fond PRE, kart. 4, inv. č. 55.

33 SOA Praha, fond PRE, kart. 5, inv. č. 56.

34 Archiv bezpečnostních složek, fond Svazky kontrarozvědného rozpracování, sign. KR-39524 MV, fol. 34.

35 *Podkarpatské hlasy*, 27. 1. 1931.

36 K tomuto periodiku, a hlavně jeho problematickému vlastníkovi viz HUBENÝ, David. František Svojše. Četník – novinář – kriminálník. In *Dejiny – internetový časopis Inštitútu histórie FF PU v Prešove*, č. 1/2022, s. 62-84. <http://dejiny.unipo.sk/PDF/2022/04_1_2022.pdf>.

37 *Podkarpatské hlasy*, 27. 1. 1931.

38 SOA Praha, fond PRE, kart. 4, inv. č. 55.

39 DAZO, f. 75, opis 1, d. 109, fol. 1-6.

předsedou správní rady Janem Říhou, na němž ponechal rozhodnutí, zda je účelné jej vůbec otisknout.⁴⁰

PRE si kupovaly přízeň médií také zadáváním reklamy, např. na levnou bytovou sazbu v *Podkarpatských hlasech*,⁴¹ kde byla i reklama na prodloužení předváděcích hodin v prodejnách PRE.⁴² Reklama však směřovala i do dalších tiskovin.⁴³

Ne všechny žádosti tisku o subvence byly vyslyšeny a neúspěchem skončila snaha získat inserci PRE ve *Velkém zábavném a hospodářském kalendáři* vydávaném agrárníky, neboť společnost již vyčerpala obnos určený na podobné aktivity.⁴⁴ Pravdou však je, že tisk se rád nabízel k otištění různých reklam a propagačních textů, např. periodika *Hlas východu*, *Vперед*, *Kalendář A. Duchnoviče*, *Židovské noviny* – ti všichni usilovali o získání pravidelné inzerce PRE,⁴⁵ který byl ochoten vyhovět podle toho, jak měl prostředky, popř. alespoň přislíbit inserci na další rok.⁴⁶

Závěr

Přínosná idea elektrifikace a tím pádem usnadnění života vesnického i městského obyvatelstva a zajišťování jeho obživy díky odbourání množství fyzické práce s sebou přinášela nutnost značných investic do výrobních prostředků a distribučních sítí. To zároveň vyvolávalo zájem účastnit se na tomto lukrativním dění přinášejícím značný vliv a zisk. Záhy tedy bylo možné pozorovat vzájemné využívání elektrárenských podniků a veřejné správy, jakož i získávání přízně médií zadáváním objednaných pochvalných zpráv a reklamy tolik potřebné pro noviny a prospěšné pro podnik. Firma PRE nebyla výjimkou a díky napojení na pražský strojírenský gigant ČKD tyto praktiky ovládala s přirozenou elegancí (pro své potřeby získala lokální politiky i členy NS), přičemž takto podpořená společnost nejen napomáhala ekonomickému zisku ČKD/PRE, ale i nastartování elektrifikace celé Podkarpatské Rusi. Stinnou stránkou však bylo postupné a metodické vyhlazování soukromých elektrárniček (začasté v nevyhovujícím technickém stavu) všude tam, kam PRE namířily svoji pozornost. Na druhou stranu je pozoruhodné, že firmy PRE a její vlastník ČKD se na rozdíl od firmy Užhorodská elektrárnská neuchýlily ke krystalické korupci v podobě obálek pro členy samosprávy a namísto toho poskytovaly korupční výhody (např. vozu se šoférem, dodávky elektřiny, elektrické přípojky). Důvodem patrně mohl být téměř desetiletí se táhnoucí skandál silně rezonující celou Podkarpatskou Rusí a spojený s pronájmem mukačevské městské elektrárny firmě Užhorodská elektrárnská uskutečněný právě díky úplatkům představitelům samosprávy za pomoci obálek. Zaměstnání příbuzných rozhodujících politiků, kteří si jej někdy vymohly navzdory ekonomické situaci firmy, bylo efektivnější a takto zaměstnaní jedinci někdy přinesli i značné praktické pracovní úspěchy.

40 SOA Praha, fond PRE, kart. 8, inv. č. 119.

41 Např. DAZO, f. 75, opis 1, d. 109, fol. 7-8.

42 DAZO, f. 75, opis 1, d. 109, fol. 10.

43 Např. DAZO, f. 75, opis 1, d. 109, fol. 9.

44 DAZO, f. 75, opis 1, d. 109, fol. 12.

45 DAZO, f. 75, opis 1, d. 109, fol. 15-16, 21, 32.

46 DAZO, f. 75, opis 1, d. 109, fol. 24, 26, 29-31, 33.